

KAJTÁR EDVÁRD

**„Szent Péter Liturgiája”,
avagy a római pápák
intervenciói a római egyház
liturgiájának alakulásában.
Néhány liturgiátörténeti
epizód és azok tanulságai**

E rövid tanulmány címe megtévesztő lehet, mert az olvasó ebből arra következtethetne, hogy itt a pápa által celebrált liturgikus cselekmények rituális és teológiai bemutatásával és értékelésével találkozhat, vagy esetleg a vatikáni Szent Péter-bazilika liturgikus életének számos sajátosságáról olvashat. Nyilvánvalóan mindkét téma érdemes arra, hogy azokat hitelesen bemutassák, e stúdium során viszont nem ezt a célt jelöltük meg e címmel.

Ferenc pápa *Traditionis custodes* kezdetű motu propriójának megjelenése után egyik paptestvéremmel e dokumentum egyházi közösségeinkre gyakorolt hatásairól beszélgettünk. Mindketten egytértettünk abban, hogy ezt a II. Vatikáni Zsinat előtti római liturgikus rend mai használatát szigorító pápai rendelkezést kritikával fogadóknak valójában nem a jelenlegi *novus ordo*val (*forma ordinarii*) mint a római egyház „egyetlen

lex orandijával”¹ van leginkább problémájuk, hanem magával a pápa liturgikus Tanítóhivatalával. Igen, sajnos sok római katolikus számára – úgy tűnik – nem világos, hogy a mindenkori római pápa „pásztori tekintéllyel” rendelkezik az egyház liturgikus életének igazsága és hitelessége felett, hiszen ez része az ő Jézustól kapott péteri magisztériumának.

E tanulmányomban e pápai szolgálat liturgiátörténeti kibontakozásának és mibenlétének rövid bemutatására vállalkozom kiragadva néhány példát a római liturgia történetének „pápai epizódjai” közül.

1. Viktor pápa és az ún. „tizennégyes vita”

A római egyház liturgikus ünneprendjének, heortológiaiának fejlődésében érdekes epizód a legősibb keresztény ünnepünknek, a húsvétnek illeszkedése e rendbe.² Az Újszövetségből egyértelműen kiolvasható, hogy már az apostolok egyháza is ünnepli a vasárnapokon túl az éves évfordulón Krisztus húsvétját, mégis Róma egyháza „kötelező évi rendszerességgel” – vagyis nemcsak epizódszerűen – csak 170 körül kezdi el ezt tenni. A rómaiak számos más, főleg a Római Impérium nyugati és északi területén élő keresztény közösséggel egységben a húsvétot a zsidó pászka napja utáni vasárnapon ünneplik, híven követve ezzel az evangéliumok elbeszélését, mely szerint Jézus

¹ FERENC PÁPA: *Desiderio desideravi apostoli levél a püspökökhöz, papokhoz és diakónusokhoz, a felszentelt személyekhez és a világi hívekhez Isten népének liturgikus képzéséről*, 2022. június 29.; a levél megtalálható kötetünk 9–48. oldalán.

² A keresztény húsvét ünneplésének történetéről részletesen lásd THOMAS J. TALLEY: *Le origini dell'anno liturgico*, Queriniana, Brescia, 1991², 26–35.

„a hét első napján”, azaz vasárnap támadt fel (vö. Lk 24,1; Jn 20,19). Ázsia, a Közel-Kelet, valamint a görög szigetvilág keresztényei viszont, ahol a keresztény húsvét évenkénti ünneplése az apostolok kora óta folyamatos, a zsidó pászkának Mózes által elrendelt napján (lásd Kiv 12,6 és Szám 9,3 és kk.), vagyis a zsidó kalendárium szerint *niszán* hónap 14. napján ünneplik azt (amely nap a hét bármelyik napjára eshet).

Viktor pápa (189–199) e két egymástól eltérő időzítést meg akarta szüntetni, ezért elrendelte, hogy a keresztény húsvét éves ünnepét minden közösség egységesen vasárnap tartsa. Az ünnep dátumában a *niszán* 14. napjához ragaszkodó közösségek ezt a rendeletet elutasították. E közösségek legtekintélyesebb képviselője Polükratész püspök, aki Viktor pápához írt levelében hagyományuk apostoli eredetére utal (konkrétan nevesítve is például Szent János apostolt), majd kijelenti, hogy e hagyományukkal „a hit szabályát követik (τὸν κανόνα τῆς πίστεως ἀκολουθοῦντες)” – írja Cezáreai Euszébiosz egyháztörténeti monográfiájában.³ „Ezek után a rómaiak előjárója, Viktor megpróbálta a közös egységből tömegeken kiközösíteni egész Ázsia egyházait a szomszédos egyházakkal együtt, mintha heterodoxok lettek volna” – folytatja Euszébiosz erről az egyre inkább elmérgesedő vitáról. Az egyházszakadással fenyegető veszély Lyoni Iréneusz (130k–202) közbelépésére szűnik meg

³ Cezáreai Euszébiosz *Egyháztörténetében* (V. könyv, 23–24. fejezetek; de különösen is a 24. fejezetben) részletesen közli Viktor pápa rendeletét és az erre reagáló Polükratész püspöknek a pápához írt levelét. E szövegeket, valamint e vita egyéb itt idézett szövegeit is innét idézzük: VANYÓ LÁSZLÓ (szerk.): *Euszébiosz Egyháztörténete, Ókeresztény írók 4.*, Szent István Társulat, Budapest, 1983, 230–234. A görög szöveg: PG 20, 496.

(aki egyébként maga is vasárnapparti), aki ekkor levélben fordul a pápához,⁴ amelyben megemlíti, hogy a különbözőség Róma és a zsidó húsvéti dátumot követő keleti keresztények között nem újkeletű, viszont Viktor rendeletéig e két hagyomány mégis békésen megfér egymás mellett. E béke Viktor egyik elődjének, Anikétosz pápának (155–166) és az apostoltanítvány Szmürnai Polükárposznak, a keleti egyházi közösségek legtekintélyesebb püspökének megállapodásán nyugszik. Iréneusz szerint Anikétosz és Polikárp

„e kérdésről nem vitatkoztak egymással. Ugyanis Anikétosz sem tudta meggyőzni Polükárposzt, hogy ne tartsa meg, mivel Jánossal, Urunk tanítványaival és a többi apostollal együtt, akikkel együtt élt, mindig megtartotta, mindazonáltal Polükárposz sem győzte meg Anikétoszt arról, hogy tartsa meg, mert azt mondta, hogy meg kell őriznie presbiterelődeinek szokását.”

Viktor Iréneusz szavára engedett: Róma és a nyugati közösségek (és érdekes módon a jeruzsálemi keresztények is) továbbra is vasárnap ünneplik a húsvétot, míg az Ázsia provinciában élők és a hozzájuk csatlakozott más keleti közösségek a zsidó pászka napján. E kettősség a Nikaiai Egyetemes Zsinat (325) hatására megszűnik; a keletiek ugyanis megegyeznek a rómaiakkal a húsvét vasárnapi ünneplésében:

„Örömmel tudatjuk veletek, hogy a Szent Húsvétal kapcsolatban megegyezésre jutottunk (περί της συμφωνίας τοῦ ἁγίου πάσχα). Mindazon testvéreink, akik eddig a zsidókkal együtt ünnepelték

⁴ Euszébiosz Iréneusz levelét is közli idézett munkájában.

a húsvétot, mostantól a rómaiakkal (τὸ πρότερον ποιῶντας συμφώνως Ῥωμαίοις) és velünk fogják azt ünnepelni, valamint mindazokkal, akik velünk egységben tették mindig.”⁵

A római liturgia történetének e fejezetét szemlélve a péteri liturgikus magisztérium kibontakozása szempontjából érdekes megfigyeléseket tehetünk:

- Olykor az egyházban megférhet egymás mellett két, elsőre talán ellenkező tartalmúnak tűnő „apostoli hagyomány” is. Viktor pápa és a nyugati keresztények hűségesebben követték az evangéliumi „tradíciót” (!), míg a „tizenégyesek” joggal hivatkoztak hagyományuk „apostoli ősiségére”. A pápának igaza van abban, hogy egy hagyomány ősisége önmagában még nem tekintély; ugyanakkor az is igaz, hogy egy dátum nem lehet oka az egyház Jézus által akart egysége megtörésének (lásd Jn 17,11).
- A pápa „liturgikus szerepe” e kettősség kezelésében tehát alapvetően kétirányú: 1) az egyházon belüli liturgikus béke fenntartása;⁶ 2) figyelni az „idők jeleit”, vagyis időt és türelmet szentelni annak, hogy az egyházat vezető Szentlélek megérlelje egy feszültnek tűnő helyzet megoldását

⁵ *A nikaiai zsinat levele az egyiptomiakhoz*, in GIUSEPPE ALBERIGO – GIUSEPPE L. DOSSETTI – PERIKLES-P. JOANNOU – CLAUDIO LEONARDI – PAOLO PRODI (ed.): *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, EDB, Bologna, 1991, 19, rr1-10a.

⁶ Viktort meg tudta győzni Iréneusz, hogy a békés utat választja. Úgy látszik, Iréneusz esetében is igaz a római mondás nyilván pozitív értelemben: „nomen est omen” („a név előjel”); az Iréneusz név ugyanis a görög ειρήνη „béke” szóból származik, így a nevének jelentése: „békés”.

– ami e vita után közel másfél évszázaddal (325-ben) be is következik.

2. Ince pápa és a „római szokás” tekintélye

416-ban a közép-itáliai Gubbio (akkoriban Eugubina) egyházának új püspöke lett, egy Decentius nevű presbitert választanak meg e tisztségre. Szolgálatára megkezdésekor a helyi egyház liturgikus életében „kevert hagyományokkal” találkozunk, melyek következményeképpen egyházmegyéjében nincs liturgikus egység sokszor még a szentségek kiszolgáltatásában sem. Decentius ekkor Róma püspökéhez, Ince pápához (401–417) fordul tanácsért. A pápa Decentiushoz írt válaszlevele, amelyben a római liturgikus szokásokat ismerteti vele, és azok gubbiói bevezetését ajánlja, nemcsak amiatt értékes irat, mert belőle részletesen megismerhetjük Róma városának 5. századi liturgikus életét, hanem azért is, mert ez a római liturgia történetének első olyan pápai dokumentuma, amelyben a pápa egy a rómainak különböző liturgikus szokásokkal bíró közösséget a római szokások átvételére és bevezetésére biztat.

A pápa nyolc fejezetből álló levele a ránk maradt episztuláriumában a 25. sorszámot viseli, keltezése: 416. március 19.⁷ Ince pápa e levél bevezetőjében fejti ki a római liturgikus szokás (az ő szavaival *consuetudo romana*) más szokásokkal szembeni tekintélyét és elsőbbségét. Idézzünk ebből:

- „Ha a boldog apostol által átadott egyházi alapítások az Úr papjait akarják szolgálni, akkor

⁷ E levelet itt a Migne-féle *Patrologia Latina* kiadásból vesszük: *Epistula 25 ad Decentium*, in PL 20, 551–553.

ne legyen semmi attól különböző, semmi attól eltérő azokban a rendelkezésekben és szentelésekben” (*Si instituta ecclesiastica, ut sunt a beatis Apostolis tradita integra vellent servire Domini sacerdotibus nulla diversitas nulla varietas in ipsis ordinibus et consecrationibus haberetur*). (I. 1)

- „Ami az apostolok fejedelme, Péter püspök által a Római Egyháznak átadatott és máig megtartott, azt mindenkinek meg kell tartania” (*quod a principe Apostolorum Petro Romanæ Ecclesiæ episcopo traditum est ac nunc usque custoditur ab omnibus debere servari*). (I. 2)
- Azokban a tartományokban, ahol nincs „más apostoloktól” bevezetett szokás (*alius Apostolorum invenitur*), „szükséges azt követniük, amit Róma Egyháza őriz” (*oportet eos hoc sequi quod Ecclesia Romana custodit*). (I. 2)
- „akik Róma Egyházának alapításaiban tévednek” (*qui a Romanæ Ecclesiæ institutionibus errant*) [...] „akik újdonságokat vezetnek be, amelyek más egyházé, mint a rómaié, a [római] szokás megtartására legyenek ítélve” (*qui aut novitates inducunt aut alterius ecclesiæ, quam Romanæ, existimant consuetudinem esse servandam*). (I. 3)⁸

A levél összefüggéseiből megérthetjük – még ha ez így kimondottan nincs is benne e levélben –, hogy a kultikus egység e tekintélyelvű szorgalmazása Ince pápa részéről elsősorban dogmatikai célzatú: az *unitas cultus* az egyház egységét (*unitatem Ecclesiæ*) szolgálja. Ezen elv az egyház történetének későbbi koraiban nagy jelentőségű lesz. A pápa azért őrökdi

⁸ A levél szövegkörnyezetéből kiderül, hogy a gyakorta előforduló *institutio* főnév (és annak többesszámú alakja) itt a szentségeket és más liturgikus cselekményeket jelenti.

a liturgikus élet – az ő szavaival: *institutio apostolica* – egységességén, mert az az egyház egységének záloga.

Ince pápa érveinek mintegy összefoglalásaként alkalmazza az ókor híres rétorának, Marcus Porcius Catónak (Kr. e. 234–149) ismert mondását⁹ a római szokás egyetemes igényű betartására: *consuetudinem romanam esse servandam* – „a római szokást meg kell tartani”.

3. A péteri útkeresés olykor kiüldelmes, avagy a Breviarium Sanctae Crucis esete

XVI. Benedek pápa 2007-ben kiadott *Summorum Pontificum* kezdetű motu propriójával a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformja előtti római liturgiát a zsinat utáni liturgikus *forma* rendkívüli változatává tette (*forma extraordinarii*), és engedélyezte annak szinte „teljesen” (!) szabad használatát. Ferenc pápa 2021-ben megjelent és fent már említett *Traditionis custodes* kezdetű motu propriójával viszont alaposan „visszavetette” a benedeki engedelményeket. E tizennégy év leforgása alatt végbement változás sokakban zavart keltett. Felmerül hát a kérdés, mit lehet kezdeni az olykor előforduló „péteri önellentmondással” vagy bizonytalansággal, noha a megváltozó rendelkezések mögött általában ismeretes a változás / változtatás oka. Ennek az „egyszer lehet, máskor viszont nem vagy csak feltételekkel” helyzetnek volt egy emblematisztikus esete a római egyház liturgiátörténetében, ez pedig az ún. *Breviarium Sanctae Crucis* története.¹⁰

⁹ „Egyébként az a véleményem, hogy Karthágót el kell törölni” (*Ceterum censeo Carthaginem esse delendam*).

¹⁰ E breviárium történetének részletes ismeretéhez lásd RÚBEN MARIA LEIKAM: *La Liturgia delle Ore nel rito romano*, in ANSCAR

A római rítusú klérus a 15. századtól kezdve gyakorta jelezte az Apostoli Szék felé, hogy a zsolozsmázási kötelezettségük teljesítésére rendelkezésükre bocsátott *Breviarium Romanum* hosszú és komplex imaórái olykor nehezen harmonizálhatók a lelkipásztori élettel. E lelkipásztori kérdés megoldására VII. Kelemen pápa (1523–1534) Francisco de Quiñones (1482–1540) spanyol ferences szerzetest, akkor már bíborost kérte fel, aki a római breviáriumot alaposan átszerkesztve és lerövidítve 1535. február 5-én III. Pál pápa (1534–1549) jóváhagyásával közreadta az új zsolozsmáskönyvet *Breviarium Sanctae Crucis* (Szent Kereszt Breviáriuma)¹¹ címmel.

Quiñones bíboros breviáriuma hallatlanul népszerű volt a klérus körében. A megjelenését követő 17 hónap alatt tízszer nyomták újra. 1536. július 3-án megjelent a második kiadása, amelyet fennállásának 32 éve során a nagy sikere miatt több mint százszor kellett újranyomtatni. Érdekes módon ez a breviárium is megtartotta a 150 zsoltár egy hét alatt történő elimádkozásának gyakorlatát, viszont sok egyéb szövegben rövidített, egyszerűsített. A lelkes fogadtatás ellenére az egyes pápák igen „vegyesen” viszonyultak hozzá:

- noha III. Pál pápa e liturgikus könyvet jóváhagyta;

CHUPUNGCO (ed.): *Scientia Liturgica, Manuale di Liturgia*, vol. 5: *Tempo e spazio*, Piemme, Casale Monferrato, 1998, 103–106.

¹¹ Quiñones bíboros római címtemploma a Jeruzsálemi Szent Kereszt-bazilika volt (*Basilica Sanctae Crucis in Hierusalem; olaszul Santa Croce in Gerusalemme*) – az új breviárium nevében a Szent Kereszt nemcsak Krisztus keresztyére utal, hanem erre a templomra is, ahol egyébként a Szent Kereszt legnagyobb ereklyéjét is őrzik.

- IV. Pál pápa (1555–1559) 1558-ban betiltja a *Szent Kereszt Breviáriumának* használatát;
- egy évvel később, 1559-ben IV. Piusz pápa (1559–1565) ismét engedélyezi azt;
- mígnem Szent V. Piusz pápa (1566–1572) a Trentói Zsinat egy ezzel kapcsolatos határozatát érvényre juttatva a *Quod a nobis* kezdetű bullájával 1568-ban végleg megtiltja a használatát.¹²

A helyzet „változékonyságát” érzékeltetve modellezzük egy kissé ezt a helyzetet:

- Egy 1530-ban felszentelt római egyházmegyes pap 1535-ig a *Breviarium Romanumot* használja.
- 1535-ben beszerzi és nagy lelkesedéssel használja Quiñones bíboros jóváhagyott zsolozsmáját egészen 1558-ig.
- 1558-tól egy évig vissza kell állnia a régebbi zsolozsmára,
- de 1559-től ismét használhatja a Szent Kereszt Zsolozsmáját.
- 1568-ban, mikor már közel negyven éve pap, ismét félre kell tennie e liturgikus könyvet, hogy a „régire” visszaszokva mutassa be a „dicséret áldozatát” az Úrnak a nap különböző napszakában (*liturgia horarum*).

A pápai rendeletek „oszcilláló előjelű váltakozása”, mint az fikciós példánkból is látszik, a liturgikus élet mindennapos gyakorlatát igencsak meg tudja

¹² E pápai rendeletek és azok kommentárja: ROSKOVÁNY ÁGOSTON: *Coelibatus, et Breviarium: duo gravissima clericorum officia, e monumentis omnium seculorum demonstrata, Accessit completa literatura*, 11. kötet, Typis Ed. Schempek et Huszár, Nyitra, 1881, 2–47.

nehezíteni. Az egyértelmű, hogy a pápák ilyen „út-kereséseit” (!) nyilvánvalóan nem a szeszély vezérli. Az egyház javát kereső *traditio* vs. *vita pastoralis* dilemmában a megkülönböztetés spirituális, teológiai és lelkipásztori munkája (vagyis hogy mit mond a Lélek az egyháznak – vö. Jel 2,11) nem mindig egyszerű. Az egyház részéről ilyenkor az a helyes cselekvés, amelyet Szent Pál kér Timóteustól:

„Mindenekelőtt arra kérlek tehát, tartsatok könyörgéseket, imádságokat, esedezéseket és hálaadásokat minden emberért: a királyokért és minden feljebbvalóért, hogy békés és csendes életet élhessünk, telve istenfélelemmel és tisztességgel.”¹³

Imádkozni kell tehát a pápáért, hogy tisztán láthassa, „mit mond a Lélek” a liturgikus élet nagy (!) dilemmáiban. A Quiñones-breviárium esete ugyanakkor azt is jól mutatja, hogy mindig az utolsó pápai rendelkezés a hatályos és követendő.

4. A liturgia mint a pápai kormányzati hatalom eszköze

Ismert tény, hogy a reformáció során a reformátorok tevékenysége az általuk átalakított egyházi közösségekben számos lényegyet érintő (!) változást hozott a liturgikus életre nézve. A liturgia ilyen „reformációjának” hátterében sajnos – mint ahogyan azt a Trentói Zsinat is belátta és elismerte – sok helytelen, hibás, sőt káros katolikus gyakorlat is volt, ha nem is egyetemesen,

¹³ 1Tim 2,1–2.

az egyház liturgiájának egészében, de lokális szinten gyakorta.¹⁴

A reformáció okozta jelentős mértékű és fájdalmas egyházszakadás miatt a zsinatot követően sajátos liturgikus egységesülés ment végbe az egyházban, melynek során az egyes pápák az idők jeleit megértve az egyház liturgikus életének közvetlen irányítói lettek, vagyis a liturgia péteri szolgálata a pápai kormányzati hatalom (*munus gubernandi*) részévé lett. Ez megszüntetett minden, eddig legitim módon működő, a római *consuetudótól* különböző liturgikus gyakorlatot az egyházban a legkisebb, járulékosnak tekinthető kompromisszum vagy „liturgikus szabadság” engedélyezése nélkül. Jó példa ennek illusztrálására Szent V. Piusz pápa *Quo primum* kezdetű bullája (keltezése: 1570. július 14.), amellyel elrendeli a Trentói Zsinat rendelkezéseinek megfelelően elkészített Római Misekönyv (*Missale Romanum*) használatát. Idézzünk ebből néhány hangsúlyos példát:

- „Mindenhol alkalmazzák és tartsák meg, amit a Szent Római Egyház, minden egyházak Anyja és Tanítómestere az utókorra hagyott; mostantól és az eljövendő időkben a keresztény világ minden tartományában” (*a sacrosancta Romana Ecclesia, ceterarum ecclesiarum matre et magistra, tradita ubique amplectantur omnes et observent, ne in posterum perpetuis futuris temporibus in omnibus Christiani orbis Provinciarum*).
- „Elrendeljük és megparancsoljuk, hogy semmit ne adjanak hozzá a most kiadott

¹⁴ Erről bővebben: KAJTÁR EDVÁRD: *A tridenti zsinat liturgikus rendelkezései*, in GÓZSY ZOLTÁN – VARGA SZABOLCS – VÉRTESI LÁZÁR (szerk.): *Katolikus megújulás és a barokk Magyarországon*, Pécsi Egyháztörténeti Intézet, Pécs, 2009, 53–58.

Misekönyvünkhöz, semmit ne hagyjanak el belőle, semmit meg ne változtassanak benne, neheztelésünk büntetésének terhe alatt” (*ac huic Missali nostro nuper editio, nihil unquam addendum, detrahendum, aut immutandum esse decernendo, sub indignationis nostrae poena, hac nostra perpetuo valitura constitutione statuimus et ordinamus*).

- „Megparancsoljuk minden egyes Pátriárkának, Adminisztrátornak és minden más személynek, bármilyen egyházi méltóságot viseljenek is, legyenek akár a Római Szent Egyház Bíborosai, vagy viseljenek bármilyen más rangot vagy kiváltságot, a szent engedelmesség nevében elrendeljük, hogy [...]” (*Mandantes ac districte omnibus et singulis Ecclesiarum praedictarum Patriarchis, Administratoribus, aliisque personis quacumque Ecclesiastica dignitate fulgentibus, etiamsi Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales, aut cujusvis alterius gradus et praeeminentiae fuerint, illis in virtute sanctae obedientiae praecipientes*).¹⁵

Ennek az erőteljes liturgikus centralizációnak szervezeti egysége is lesz az Apostoli Szék egyházkormányzati gépezetében: 1588-ban V. Szixtusz pápa felállítja a Szent Rítuskongregációt (*Sacra Congregatio Rituum*), amely több-kevesebb szervezeti és hatásköri átszervezés után mind a mai napig létezik (jelenleg

¹⁵ A bulla szövegét a „trentói” *Missale Romanum*ból vettük, mégpedig annak legutolsó, Szent XXIII. János pápa által 1962-ben kiadott változatából: *Missale Romanum, Ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum summorum pontificum cura recognitum*, Editio prima iuxta typicam, Romae – Turonibus – Parisiis, Sumptibus et Typis Mame Sanctae Sedis Apostolicae et Sacrae Rituum Congregationis Typographorum, 1962, viii-ix.

Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció néven).¹⁶

A liturgia eddigi organikus fejlődése ettől kezdve évszázadokra megáll: mostantól mindenki, aki tartja a „Szent Péter által adott” liturgikus előírásokat, az valójában „tradicionalista” (hiszen nem is lehet más); vagyis az a követendő „hagyomány”, amit a pápa annak mond.

5. A pápa mint a liturgia tanítója

Amikor 1939-ben pápává választották Eugenio Pacelli bíborost, aki XII. Piusz néven vezette az egyházat 1939 és 1958 között, a franciaországi Solesmes apátságából elinduló ún. „liturgikus mozgalom” már több mint száz esztendeje gazdagította felimeréseivel és főként tudományos kutatásaival a római egyház életét.¹⁷ E mozgalom számos gyümölcse közé sorolhatjuk Piusz pápa 1947. november 20-án publikált *Mediator Dei et hominum* kezdetű enciklikáját is, amely az egyház történetének az első és máig egyetlen enciklika rangú irata, vagyis az írásos pápai rendes tanítóhivatal legmagasabb szintű megnyilvánulása, amely teljes egészében az egyház liturgiájáról szól.¹⁸

XII. Piusz ezzel az enciklikájával, amely a liturgikus mozgalom sajátos szintézisének is tekinthető, a pápának az egyház liturgiájához való viszonyát is új dimenzióba helyezi: a pápa már nemcsak a liturgikus élet integritásának és hitelességének őre akar lenni, hanem annak tanítója is, vagyis a liturgiáról való

¹⁶ *Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum.*

¹⁷ A liturgikus mozgalomról találhatunk jelen kötetünk 143. oldalán egy kitűnő tanulmányt Fehérváry Örs Jákó OSB atyától.

¹⁸ AAS 39 (1947) 521–595.

egyházi gondolkodás a pápai tanítói hatalom, a *munus docendi* része is lett. Idézzük minderről magát a pápát:

- „Mégis, bár ezek a tanulmányok a belőlük származó üdvös következmények miatt nem csekély vigasztalásunkra szolgálnak, lelkiismeretünk parancsa követeli (*conscientiae officium postulat*), hogy figyelmünket ráirányítsuk arra (*animum convertamus Nostrum*) a liturgikus megújulásra, amelyről egyesek beszélnek, és gondosan ügyeljünk arra (*curemusque diligenter*), hogy a kezdeményezések ne menjenek túl a kellő határon, sem pedig a legkisebb hibába ne essenek” (7. pont).
- „Míg tehát egyrészt fájdalommal látjuk, hogy némely helyütt csak nagyon csekély vagy éppen a semmivel egyenlő a szent Liturgia iránt való érzék, hozzáértés és foglalkozás, ugyanakkor másrészt félelemtől nem mentes aggodással tapasztaljuk (*vero multa cum sollicitudine, non timoris vacua*), hogy egyesek túlságosan is hajhásszák az újdonságokat, és ennek következtében eltérnek a helyes tanítás és az okosság útjáról. Gyakran ugyanis olyan elveket szőnek bele a liturgikus megújulásról szóló tanácsaikba és óhajtásaikba, amelyek néha csak elvi síkon, máskor azonban gyakorlati téren is kárt okoznak ennek a szent ügynek, sőt oly tévedéseket is kevernek belé, amelyek már a katolikus hitet és aszketikát érintik” (8. pont).
- „A Liturgia szent tudományának ugyanis éppen a hit és erkölcs sértetlensége a legfőbb szempontja, és szükséges, hogy mindenképpen összhangban álljon az Egyház bölcs megnyilatkozásaival. Mármost a Mi feladatunk (*Nobis*

igitur officium), hogy amit eddig helyesen cselekedtek, azt dicsérjük és ajánljuk, ami pedig a helyes útról eltér, azt visszatartsuk és elítéljük” (9. pont).

A *Mediator Dei* enciklikával valójában a *traditio liturgica* új értelmezése jelent meg az egyházban: a hagyomány ugyanis nemcsak az apostoli folytonosságon és a péteri *consuetudón* (rituális szokásokon) alapul immár, hanem az autentikus liturgikus hagyomány az, amelynek tudományosan is feltárható és vizsgálható történeti, eukológiai és kulturális antropológiai valósága is van. A liturgikus hagyomány megragadásához és helyes értéséhez immár elengedhetetlenül szükséges a liturgika mint tudomány is. A hiteles liturgikus hagyomány tehát:

- egy rész apostoliság,
- egy rész *consuetudo* / szokás (ami viszont változhat – jó példa erre XII. Piusz pápa 1955-ben elrendelt húsvétreformja)¹⁹
- és egy rész tudományosság (*scientia liturgica*).

Összegző megjegyzések

E rövid tanulmányunk során a pápának a liturgiához való viszonyát vizsgálva két alapvető igazságra figyelhettünk fel:

¹⁹ A Húsvéti Szent Háromnap rítusainak addigi gyakorlatát változtatja meg a pápa. Lásd: SACRA CONGREGATIO RITUUM, „*Decretum Maxima Redemptionis nostrae mysteria*”, in AAS 47 (1955) 838–847.

1. az egyház liturgiájának alakítása, mivel a liturgia eredetét és lényegét tekintve a kinyilatkoztatás része,²⁰ a pápai és a vele egységben lévő apostoli-püspöki kollégium szolgálatától el nem választható; ezért a liturgiának a Szentlélek szerinti alakításért minden esetben ők, a pápa és a vele egységben lévő püspökök a felelősei. E feladatát a pápa sok évszázadnyi „belső egyházi dialógus” közben értette meg, s lett ez tudatos számára. A pápa és a püspöki kollégium tekintéllyel kimondott szava tehát, *in rebus liturgiae* nem egy ajánlat vagy vélemény – hitbéli engedelmességgel tartozunk neki ebben is.²¹
2. A pápa számára a liturgikus élet alakítása nemcsak a kormányzói és tanítói küldetésének része, hanem a megszentelő feladata, a *munus sanctificandi* eleme is, hiszen a pápa nemcsak irányítja az egyház liturgikus életét, és tanít róla, hanem sajátjaként végzi, celebrálja is azt. A pápa mint Szent Péter utóda „szikla”, amely arámi nyelven Kéfás (a *káfá* = „kő, szikla” szóból), amely, mint tudjuk, a görög *petrosz* megfelelője. Jézus korában a választott nép főpapja Kajafás volt, akinek héber-arámi neve – egyes értelmezések szerint

²⁰ Ezt a II. Vatikáni Zsinat *Sacrosanctum Concilium* kezdetű liturgikus konstitúciója is kimondja: „Az új és örök szövetség főpapja, Krisztus Jézus, magára véve az emberi természetet, a földi számkivetésbe magával hozta azt a himnusz, amely a mennyei hazában öröktől fogva zeng. Az egész emberiséget maga köré gyűjti, hogy vele együtt énekelje az istendicséret ezen énekét. E papi feladatát ugyanis Egyházán keresztül folytatja” (83. pont).

²¹ Illik ide Jézusnak Péterhez intézett ígéje: „Simon, Simon! A sátán kikért titeket, hogy megrostáljon, mint a búzát, de én könyörögtem érted, hogy meg ne fogyatkozzék a hited, és egykor megtérve, megerősítsd testvéreidet” (Lk 22,31–32).

– rokonságban áll az arámi Kéfással. Az „új választott nép”, az egyház főpapja tehát a kafarnaumi halászból lett Kéfás/Kajafás, azaz Péter, aki egyháza liturgiájának „élő köve” is.²²

²² „Én pedig mondom neked: Te Péter vagy, és én erre a kősziklára fogom építeni egyházamat, s az alvilág kapui nem vesznek erőt rajta” (Mt 16,18).